

Із поеми Степана Руданського „Цар-Соловей“.

Від д. А. Кримського одержали ми в відписі незвісну доси ширшій громадї поему Ст. Руданського „Цар-Соловей“, що віднайшла ся між паперами, які відступив д. Кримському П. Г. Житецький. Згоджуємо ся вповні з думкою шан. д. Кримського, що „розповсюднений переказ про те, буцім Руданський не написав нічого кращого над „Царя-Соловея“, показуєть ся дуже переборщеним“ головно задля того, що автор задумав у тій поемі на основі народніх казок і анекдотів списати первісну історію Словянщини і через те поробив свої персонажі аллегоріями. Та про те треба сказати, що поодинокі епізоди поеми бувають дуже вдатні і живі. Який жаль, що ся поема, написана ще 1857-ого року, тільки тепер може побачити сьвіт божий! В часи літературної посухи вона могла-б мати своє значінє; тепер се значінє може бути дуже невелике, історико-літературне.

Полишаючи цілу поему до видання в окремім (пятім) томі Писань Руданського, до котрого вйдуть ще віднайдені також д. Кримським переклади Руданського з Королево-дворського рукопису, ми подаємо тут читачам „Літ.-наук. Вістника“ тільки дві перші частини „Царя-Соловея“ з деякими пропусками.

Редакція.

ЦАР - СОЛОВЕЙ.

ЧАСТЬ ПЕРША.

I.

За горами, за морями
Єсть велике царство :
Могучого Соловея
Сильне государство.

І в тім царстві круту гору
Річка підмиває;
Над горою — Соловеїв
Пишний палац сяє.

Стіль — шклянная, в діялентах,
Стіни — криштальові,
Скрізь підлога золотая,
Двері — брилантаові.

У палацу на високім
Золотім помості
Стоїть престіл Соловея
З слонової кості.

А на нїм лежить держава,
Скипетр і корона,
І шайки правдиві висять
На вагах закона.

І брилює царський палац,
Грає як зірниця,
А навколо розвинулась
Пишная столиця.

І столиця — вся обвита
Крепкими мурами,
Тай ті мури замикають
Дві желізних брами.

І від мідної дороги
З брами, як віднога,
Йде до самого палацу
Срібная дорога.

А землі-ж мав Соловей-цар —
Боже, твоя воля!
На полудень степ тягнув ся,
На опівніч — поле.

І як степ той, так і поле
Упирали в море;
На заході цілу землю
Розділяли гори.

І на північ від тих горів*)
Землю пущі вкрили,
На полудень росла травка
І джерела били.

І щасливо царював він:
Ворогів не було;
На заході було тихо,
Нїби сном заснуло;

З опівночі і з полудня
Брилювало море,
Да й з восходу йому було
Не велике горе:

Хоть Канчук, царевич сильний,
По степу шатав ся,
Але й той із Соловейом
Воювать бояв ся.

*) = гір. А. К.

Була в царя Соловоя
Красная столица,
Та ще краща в нього була
Молода цариця.

І любились цар-цариця,
Нігде правди діти ;
І на радість і потіху
Дав їм Господь діти.

Мали вони за три роки
Три хороших сина.
І першая із них була
Добрая дитина.

Таке тихе, таке миле!
Лиш на ноги стало —
Вже від раня до смерканя
Поля не кидало.

Все на полі, все на паші,
З чередою ходить,
І всі думи свого серця
Сьпівами виводить.

І найбільше з нього втіхи
Цар та жінка мали
І царевича малого
Пастушком назвали.

Середущий не так добрий,
Як проворний вдався
І ніколи, як і перший
Дому не тримався.

Ще цариця чує силу,
Ще й надію має,
А Соловей занедужав,
Смерти виглядає.

II.

Вигнув дужку з обичайки,
Зав'язав струною,
Зробив стрілку з очерету,
Засмолив смолою.

І бувало, тільки встане,
З раня до смерканя
Скрізь гаяє і стріляє,
Робить полювання.

І із нього цар-цариця
Свою втіху мали
І царевича малого
Всі Мисливим звали.

Третій син їх був Причепи,
Так і називався
Чи від того, що ніколи
Льоху не кидався ;

Чи від того, що до бочки
Коли припалить ся,
То бувало тягне, тягне,
Поки не звалиться ;

Чи від того, що бувало
П'яним хилитався
І, щоб тільки не упасти,
Він за все чеплявся.

Так і жили й виростили
Царські синочки:
Їден в полі, другий в лісі,
Третій коло бочки.

III.

Виглядає своєї смерті
На гладкій підлозі,
Збілів волос його чорний,
Ніби на морозі.

І ослабли сухі руки,
Холодять ноги,
І не може він підняти
Голови з підлоги.

Гаснуть очі, як ті зорі,
І життя згасає;
І жахнув ся Соловей-цар
І дітей скликає.

І царевичі зійшли ся,
Коло нього стали,
Коло нього разом стали,
Гірко заридали.

„Діти мої! — батько каже,
Нічого ридати!
І цареві, хоть і цар він,
Треба-ж умирати.

„Як умру я... діти, діти...
Станьте, не ридайте!...
Як умру я, моє тіло
В степу поховайте.

„І по колії*) три ночі
Ходить вартувати:
Там я буду своїм дітям
Землю роздавати.“

І на силу Соловей-цар
Руку підіймає;
Сини плачуть і ридують, —
Він благословляє.

І царевичі склонились,
На коліна стали
І останній раз живого
Батька цілували.

Незабаром по умершій
Діти голосили;
Незабаром мертве тіло
В степу хоронили.

Хоронили й поховали,
Богу помолились,
Повернули до палацу,
Сіли, зажурились.

Стали вагу розважати,
Думоньку гадати,
Як то кожному прийдесть ся
Нічку вартувати.

IV.

Нічка тиха. Зорі сьвітять,
В небі місяць грає.
Степ туманом обгорнув ся
І сном засипає.

Не шумить сухий чорнобилі,
Коник не стрекоче,
Перепілка не сьпіває,
І вуж не сикоче.

І дрімає степ широкий
І кругом біліє,
Тільки сьвіжая могила
На степу чорніє.

І в могилі Соловей-цар
Сном опочиває.
Над могилою царевич
Варту відбуває.

*) по черзі. А. К.

Відбуває самий старший,
Батька виглядає
І сумнії свої думи
Та сьпіви сьпіває.

Вдруг по степу загуділо,
Затряслась могила,
І царевич ізжахнув ся:
Північ наступила.

І дух царя-Соловея
Став на верх могили.
Як діямент, його шати
Пишнії сьвітили.

І на вінку на смертельнім
Квітки виростили,
Виростили, роспукали,
Чоло обвивали.

І говорить він до сина:
„Сину ти мій милий!
Іди, сину, ти на захід
В ліво від могили.

В другу нічку середущий
Варту відбуває
І стрілою на могилу
Землю підгортає.

І опівніч наступила,
Степ заколисав ся,
І дух царя-Соловея
Сину показав ся.

І говорить він до сина:
„Сину ти мій милий,
Іди, сину, ти на захід
В право від могили.

„Там ти будеш між горами
Свою землю мати.
Там ти будеш сам по собі
Царем царювати.

„А за тебе, що вартуєш
Ти могилу сую,
Я сопілку золотую
Тобі подарую.

„І, як сумно ти заграєш,
Усе засумує;
А як весело заграєш —
Усе затанцює.“

Дух іздивів. І на землю
Ще роса не спала.
Як сопілка на могилі
Золоті лежала.

І узяв її царевич.
З братами простив ся
Тай на рідну стороньку
Жити віддалив ся.

V.

„Там з лісами та звірями
Будеш землю мати,
Там ти будеш царювати,
Звірів полювати.

„А за тебе, що вартуєш
Ти могилу сую,
На потіху тобі, сину,
Коня подарую.

„І як схочеш полювати
В добрую годину,
Через вуха лиш коневі
Перелізеш, сину.“

Дух іздимів. Іще в небо
Зорі не уплили,
А вже коник вороненький
Стояв край могили.

І повів коня царевич,
З братом розпростив ся,
Тай на рідну сторононьку
Жити віддалив ся.

В третю нічку наймолодший
Варту відбуває
І десяту бутельку
З горя випиває.

І опівніч наступила,
Степ заколисав ся,
І дух царя-Соловея
Сину показав ся.

І говорить: „І ти, сину,
Хоть не вартий того,
А повинен долю взяти
В царя, батька свого.

„Будеш, сину, мою землю
І мій палац мати,
Там з царицею ти будеш
Разом царювати.

„А за тебе, що вартуєш, —
Я і сам не знаю,
Чим я тебе, п'яний сину,
Дарувати маю?“

— „Чим же, тату, дарувати?
Таку бочку дати,
Щоб із неї пити, пити,
І не випивати.“

Дух іздимів, зорі згасли,
І роса упала.
Аж тоді на верх могили
З вином бочка стала.

І пішов царевич з нею
Тай ідучи впив ся.
І в палацу на порозі
П'яний повалив ся.

VI.

Ще Причепи не проспав ся,
Лежить на порозі,
А вже Канчук з його військом
Бєть ся на дорозі.

Та воно пак і не страшно-б:
В нього війська много,
Тай усе народ добірний,
Їден у ідного.

Ба, й Канчука з його військом
Лихо не узяло!
Бо вже справного такого
В світі не бувало.

І два війська ізійшли ся,
Як дві сильних тучі;
Як блискавка, замигтіли
Палаші блискучі.

От без жалю січе палаш,
Спіса серце коле,
І валять ся трупом люди
На кроваве поле.

Що раз гірше Канчукове
Військо налягає,
Що раз слабше його силу
Друге відбиває.

І сонечко на полудень
 Іще не ставало,
 А Причепине все військо
 Покотом лежало.

Крик і галас у столиці:
 Канчук у дорозі!
 І цариця свого сина
 Будить на порозі.

І Причепена пробудив ся —
 Нічого діяти!
 Схватив бочку перед себе,
 Давай утікати.

Тільки бочка будь здорова, —
 Пропадай, столице!
 Пропадайте ви, палаци,
 Й ти, стара царице!

А тимчасом під столицю
 Канчук підступає
 І гарматами желізні
 Брами розбиває.

Розбиває і ламає
 Срібную дорогу,
 А в палацу добуває
 Золоту підлогу.

І все військо похапало
 Срібла по кишені,
 Осаули й отамани
 Злота повні жмені,

А царевич — діяменти.
 І пішли з столиці...
 Ще спасибі, що не вбили
 Бідної цариці.

VII.

Нічка тиха. Зорі сьвітять.
 В небі місяць грає.
 Степ туманом обгорнув ся
 І сном засинає.

Не шумить сухий чорнобиль,
 Коник не стрекоче,
 Перепілка не сьпіває
 І вуж не сякоче.

І дримає степ широкий
 І кругом біліє,
 Тільки сьвіжая могила
 На степу чорніє.

У могилі Соловей-цар
 Сном опочиває;
 Над могилою цариця
 Тяженько ридає.

Вдруг по степу загуділо,
 Затряслась могила,
 І жахнула ся цариця:
 Північ наступила.

І дух царя-Соловея
 Став на верх могили,
 Як діямент, його шати
 Пишнії сьвітили.

І на вінку на смертельнім
 Квітки роспукали,
 Виростали, роспукали,
 Чоло обвивали.

І говорить: „Жінко люба,
 Нічого тужити, —
 Кинь Причепу і палаци,
 В них тобі не жити.

„Палац скоро завалить ся,
І сліда не буде,
І столицю мою пишну
Занегають люде.

„Бо Причепа уже другу
Десь там закладає,
Заким тую, як старую,
Кине-занегає.

„Не вертай ся ти до нього,
Жий собі на волі:
Не подбає син про тебе
При лихій недолі.

„Жий на волі, на степови.
Дасть тобі Бог доньку:
Та пригорне-приголубить
Твою головоньку.

Жиє собі на степови
Вбогая цариця.
Росте дочка злотокрила,
Як та чарівниця.

Росте вона що години,
Росте не літами.
Що зігляне кругом себе,
То й питає мамі.

Чи забренить коло неї
Пчілка або муха,
Чи заветь ся, защебече
Пташка щебетуха —

„Скажи, мамо, що говорять,
Що вони щебечуть?
Чи то діти з вітром грають,
З ненькою лепечуть?

„І у дочки тої будуть
Золотії крила,
У тих крилах її буде
І воля і сила.

„І як ворог прилучить ся, —
Най тріпне крилами:
То посиплють ся, як порох,
Коні з козаками.

„А з волося буде мати
Отамана свого;
Нехай тільки не виходить
Замуж за нікого“.

Дух іздимів, і зірниця
Ще не засьвітила,
Як цариця злотокрилу
Дочку породила.

VIII.

„Чи то мати доньку кличе?
Скажи, моя мати.
Може-б і я полетіла
З ними погуляти?“

Чи комахів де загляне
То і просить неньки:
„Подиви ся, моя нене,
На кучки маленькі.

„Як вони билинуносять,
Комашню будують
І — піч іде — коло неї
Сторожі вартують.

„Подиви ся, як чужії
Разом ізійдуть ся,
Як кусають ся, їдять ся
І до смерти бють ся.

„Мабуть, мамо, і комаха
Людський розум має,
Коли вона між своїми
Ворога пізнає.“

Чи на степ широкий гляне,
Де дзвінок синіє
І під ним, як шовк зелений,*)
Трава зеленіє, —

І вітрець весінній віє,
Травку нахиляє
І по травці ніби хвилі,
Гонить, наганяє, —

„Мамо, мамо, як весело!
Чиж ти розважала?
Перед тим суха билина
Поле покривала,

„І валилась, крила поле,
Як суха костриця...
А тепер... ізнов на полі
Молода травиця!

„Мамо, мамо, чиж на сьвітї
Так не все мінить ся,
Чиж не там росте нове,
Де старе звалить ся?“

IX.

Встає сонце від восходу,
Іде до заходу,
І нема сліда на небі
Після його ходу.

„І куди воно заходить
І де спочиває?
Скажи мені, моя нене,
Хто те розгадає?

„І так сходить і заходить
Може вперед віка,
І як глянеш — чиж не тая
Доля чоловіка?

„Зійде красний, як те сонце;
Сьвіт його побавить,
І вмирає, і по собі
Слїду не оставить.

„А на небі сонце вічно
Сходить і заходить,
Якже, мамо, тєє сонце
Попід землю ходить?

„Най земля стоїть на морі, —
Деж оперлось море?
Які-ж будуть, моя нене,
Для води опори?

„Як земля стоїть по собі
І опір не має?
Скажи мені, моя нене,
Хто її тримає?

„І як висить на повітрі
Тяжка така брила?
Не згадаю, не зміркую,
Слаба моя сила“.

Стане нічка, сходять зорі,
Місяць випливає...
„Звідки сьвітло в синім небі?“
Дівчина питає.

„Чи то слуги божі сьвітять
Сьвічі воскові?
Чи то сяють так на небі
Люди умерлії?

*) В первописі: „зеленій“. А. К.

„Чи то зорі, божі мислі,
Божая дорога?
Чи то, може, кожда зірка
Иньший сьвіт у Бога?

„Не зміркую, моя нене,
Гадки не згадаю.
Полетіла-б, полетіла-б, —
Силоньки не маю.“

І голубить її ненька,
К серцю пригортає
І милую свою доньку
Правди навчає.

Х.

Росте дочка златокрила,
Краси добирає.
А тимчасом її ненька
З силоньки спадає.

Обсікли ся пишні коси,
Снігом забілили,
Поспадались повні личка,
Воском зажовтіли.

Очі в лоб позападали
І там позгасали.
І на лобі літа сумні
Сліди поорали.

І ослабли сухі руки,
Підкосились ноги,
Похилилась, як билина
Суха край дороги.

І згадала стара пенька
Смертнюю годину,
На могилу Соловея
Повела дитину.

І говорить: „Доню мила,
Поглянь кругом себе:
Доки глянеш — все те буде
Сужено для тебе.“

І поглянула царівна, —
Видить: синє море.
Подивила ся на захід, —
Манячіють гори.

На восході чорний ворон
Понад ліс літає.
На опівніч орел сивий*)
Кохті розправляє.

І говорить до царівни
Бідная цариця:
„Де спочили твої очі,
Там твоя границя.

„Будь довільна своїм крайом,
Не бажай чужого.
Але нехай і чужії
Не займають твого

„Єсть у тебе в крилах сила, —
Бий ся, відбивай ся.
Єсть у тебе в лобі розум, —
Звести не давай ся.

„Стережи ся, доню, хмілью:
Хміль — погане зілля:
Платить мукою-тугою
За часок весіля.

*) В першому: „сивий“. А. К.

„Будь царівною до віка, —
Заміж — то недоля:
Нема в сьвітї, моя донько,
Як власная воля.

„Рік від року сповідай ся
У старій столиці
І не забудь царя-батька
І мене цариці“.

От цариця своєю дочку
Поблагословила
І на віки свої очі
Темнії закрила.

ЧАСТЬ ДРУГА.

I.

Незабаром на степові
І Канчук конає,
Свої діти, свої слуги
З шатра висилає.

І виходять його діти,
Слуги виступають,
Ломлять руки, по цареві
Плачуть і ридають.

Лиш мізинець*) не ридає,
Шатра не кидає:
Заховав ся під постелю
І все розважає.

Встає Канчук із постелі
І трома ключами
Відмикає круглу скриню,
Збиту обручами.

Достає нагай ремінний**),
Кримку***) витягає,

Достає казан чугунний,
З тиха промовляє:

„От нагай, що вражій силі
Давав наганяю,
Як бувало говорив я:
„Погуляй, нагаю!“

„А то кримка-невидимка,
Що мене ховала,
Як у полі вража сила
Мене наганяла.

„І казан!... Нераз варив я,
Що-йно попадалось:
І все військо було сите,
І ще зоставалось.

І узяв він тії річі,
К серцю пригортає,
Заливає ся сльозами,
Стиха промовляє:

*) наймолодший син. А. К.

**) В рукопису „рамінний“. А. К.

***) шапку. А. К.

„Річі мої дорогії!
Де міні вас діти?
Віддав би вас своїм дітям, —
Та не варті діти! „

„Закопаю я вас в землю,
Там лежить до віка.
Нехай до вас не доткнеться
Рука чоловіка“.

І виконав в шатрі яму,
Річі укладає.
І землею засипає,
Тричі примовляє:

„Хто їх буде добувати,
Нагле най сконає.
Чия рука закопала,
Та най відкопає“.

І втиснув коліном землю
І підвівся стиха.
Положився на постелю
І сконав до лиха.

II.

„Добре, батьку, що сконав-єсь!“
Синочок промовляє:
„Чия рука закопала,
Та і відкопає“.

І ще теплою з постелі
Волоче до ями
І роскопує ту яму
Мертвими руками.

І роскопує, гадає:
„Все то моє буде,
І не бачити-муть братя,
Не знати-муть люде“.

А тим часом його братя
Своє памятають:
Поробили в шатрі діри,
В шатро заглядають.

І що тільки докопався —
В шатро повбігали,
І над батьком своїм діти
Сварку розпочали.

„Моя кримка!“ каже менший.
„Моя!“ середущий.
„Моя кримка!“ каже старший, —
„Я старший і дужчий“.

І вхватали кримку в руки,
Кримки не пускають.
А тут раптом нахилились
І нагай хватають.

„Мій нагай!“ говорить менший.
„Ні, мій!“ — середущий.
„Мій нагай!“ говорить старший, —
„Я старший і дужчий“.

І всі троє заціпились
І нагай тримають.
І ще раптом нахилились, —
Казан підіймають!

„Мій казан!“ — молодший каже.
„Ні, мій!“ — середущий.
„Мій казан!“ говорить старший, —
„Я старший і дужчий“.

І степились за дідизну
Тай не помирять ся.
І водять ся по шатрові,
День і ніч сварять ся.

І сварять ся, не мирять ся,
Батька проклинають.
А тимчасом ходять слуги
Та їм розважають:

„Царевичі наші любі,
Сором, не сваріть ся!
Ходіть лучше до Причепи,
Миром помиріть ся“.

І подумали три братя,
Покидають степи
Тай на північ, у столицю,
Ідуть до Причепи.

III.

Прийшли братя у столицю,
Палац відпитали,
І приходять до покою,
Край порога стали.

А в покою сам Причена
На високім троні,
Кучерявий хміль повив ся
На його короні.

Коло нього, ступнем нижче,
Сидять сенатори,
А за ними їднорали,
Пани й асесори.

За панами осавули,
Як свічки стояли,
А за ними прості люди
Мовчки уклакали.

У царя на відер двоє
Чаша брилятова,
І на чаші стоїть надпись:
„Тут правда царьова“.

І цар нею вино тягне,
Відром — сенатори,
Піввідерком — їднорали,
Оком — асесори.

Пани пили із пів-ока,
З кварти — осавули,
Прості люди то з бляшанки,
То з бичка тягнули.

На около часовії
Стіни підпирали
І, як ружа, довгошії
Бутельки тримали.

Підступили, поклонились
Діти Канчукові:
„Розсуди нас!“, говорили
Пяному царьові.

„Розсуди по правді Божій,
А не чоловічій:
Нам осталось після батька
Три чудесних річі.

„І першая із тих річів —
Канчукова кримка,
І та кримка не простая, —
Кримка-невидимка.

„Друга річ — нагай ремінний*).
Тільки йно сказати:
„Погуляй на кім, нагаю!“
То й зачне гуляти.

*) В рукописі „рамінний“. А. К.

„А з казана, щоби їли
Всі на світі люде —
Кілько страви ізварити,
Тільки в нїм і буде.

„От таке то, ясний царю!
Ми й самі не знаєм,
Як ті річі між собою
Поділити маєм.

„Чи три річі взяти разом
Судиш ти їдному?
Чи кождому їдну взяти?
І котру якому?

IV.

„Не журіть ся, царські діти,
Діти Канчукові:
Передайте ви ті річі
Нашому царьові.

Вже і тому і другому
Боки посиніли,
Вже кривлею тому й тому
Губи закипіли.

„Цар розсудить, кому взяти!“
Слуги враз сказали.
І царевичі Причепі
Свої річі здали.

А все таки вони бють ся,
Миром не мирять ся;
На остаток враз без сили
Покотом валять ся.

А Причепи тії річі
На столі складає,
Устає із свого трону,
Стиха промовляє:

Плещуть свідки у долонї,
І цар помагає,
А мізинець помаленьку
Руку простягає.

„Свїдок Бог: сужу я правду
І всі добрі люде:
Хто із вас братів поборе,
Усе того буде“.

Хвять за кримку! да на себе!
Давэй утікати!
Сенаторам через плечі,
Людам через пята!

І в минуті двоє старших
Раптом ісчепились,
Ісчепились і до крови
Як ті півні бились.

„Ловіть його, бісурмана!“
Усі закричали.
А він уже за порогом,
Поминай, як звали!

А молодший лиш на кримку
Скоса поглядає...
Нїби місце дає братям,
К столу підстунає.

„Ну, пустили того біса,
Хоть сих не пускайте!
Не пускайте бісурманів,
Зараз порубайте!“

І царевичів безсильних
На шматки зрубали,
І собі нагай ремінний*)
І казан узяли.

На полудень від заходу
Пишна, як дівчина,
Розвинулась і дрімає
Сонная долина.

У головах терен вєть ся,
Шню обвиває
І квітками й ягідками
Голову вбирає.

Від восходу, як покрівля,
Відкогилось море,
Від заходу при долині
Стоять сиві гори.

Стоять гори при долині,
Нїби батько й мати,
І вартують, доки буде
Їх дитина спати.

І вартують зперед віка
І думу гадають,
Та на сонную дитину
Сльози проливають.

І на ноги спаде слїзка —
І, як невидимка,
Закриває її чари
Стидливая димка.

Тая димка зеленїє,
Вабить і лякає,
Вбитому житя дарує
І сама вбиває.

А мізинець-невидимець
З страху, чи із горя
Десь погнав ся через степи
До самого моря.

V.

Як на стан сльоза упаде, —
Кругом обіллєть ся,
Опереже стан тоненький,
В вузлик завинєть ся.

Завинєть ся і дівочі
Чари замикає,
І два кінці, як дві бинди,
В море опускає.

Як на груди сльоза впаде,
То до серця ллєть ся,
Доки в серці у горячїм
З вогнем не зійдєть ся.

І лиш тільки ізійдєть ся,
Парою злїтає
І у сонної долини
Груди підіймає.

Підіймає повні груди,
Груди пробиває
І горячою водою
На сьвіт впливає.

Плачуть гори, течуть сльози
Віки, не годину.
Та ті сльози не збужають
Сонную долину.

Плачуть гори зперед віка
І не перестануть
Тільки лекше горам стане,
Як на море глянуть.

*) В рукописі „рамінний“. А. К.

Море тихе, море ясне
 Як дитя дрімає,
 А за морем сьвята церква
 І хрест сьвятий сяє.

VI.

В сій долині меже морем,
 Терном і горами
 Жив собі Пастух-царевич
 З своїми стадами.

Живе собі, як пташина
 На сьвятії волі,
 Коло нього стада бродять
 На шовковім полі.

А він собі під оріхом
 Лежить на травичі,
 І в травичі червоніють
 Спілі полуниці.

А навколо на деревах
 Фиги і мигдали.
 Померанці і цитрини
 Гиля повгинали.

Там спадають спілі сливи,
 Жовтії морелі,
 А там тільки доспівають
 Ріжки і дактелі.

На відклинах спілі дині
 Й кавуни пестріють,
 І над ними винограду
 Кетяхи сивіють.

У долині над зілями
 То метелик*) грає,
 То жибонить бідна пчілка,
 В квітку заглядає.

А в повітрі над садами
 Грають Божі птиці,
 І над ними, як склепіня,
 Небо без границі.

А по небі плине сонце,
 Тоне**) на долину
 І, як ненька, огріває
 Рідную дитину.

Опочине ясне сонце, —
 Місяць випливає.
 Безграничне склепіня
 Зірочками сяє.

І весело зорі грають,
 Мигтять і мінять ся,
 То погаснуть, потемніють,
 То знов загорять ся.

Тільки місяць, місяць думний,
 Знать — своє гадає:
 Мірним ступнем поміж зорі
 К заходу ступає.

*) В рукописі „муделек“. А. К.

*) В рукописі „тає“. А. К.

Хіба тільки, як проходить
В небі середину,
Стане думний і погляне
В сонную долину.

А в долині туман бродить,
Убрус випрядає,
І на сонную долину
Стиха накидає.

VII.

І як в небо сходить сонце
І як з неба сходить,
Стає Пастух на долині
І думу виводить.

— „Я зза моря“, піп говорить.
„Я зза моря, сину,
І бідую Христа ради,
Мало що не згину.

І стихає все навкола
Від орла до пчілки,
Все живе й неживе
Слухає сопілки.

„Я вдовець*), не маю жінки
І дітей не маю,
І за церкву лиш їдную
Та за душу дбаю“. —

І та дума, його дума,
Ніби з неба ллється,
І широко і далеко
За межу несеся.

„Будьте ласкаві, панотче,
В мене відпичніте,
Не цурайтесь мого хліба,
Сядьте, закусіте“.

Раз виходить піп із церкви,
Кондаки співав,
Коли чує: аж за морем
Якась дудка грає.

Простелив піп свою рясу,
На траві сідає;
Пастух ходить коло нього,
Щиро угощає.

„Га!“ подумав, „певне, люди
Заняли долину.
Піду но я, що випрошу,
Хоть на сорочину“.

І наїв ся піп убогий,
І хрест сьвятий творить
І дякує співаків,
Дякує й говорить:

І зібрав ся піп убогий,
Пішов понад море,
І приходить на долину
Під високі гори.

„О, спасибі! Добре, сину.
Ти людей приймаєш,
Тільки шкода, що до того
Вина не тримаєш.

Аж на зустрічу йде царевич,
З попом привитав ся.
„Чи здалека ви, панотче?“
Батьошку спитав ся.

„Знаєш, сину, вино добре;
Письмо сьвяте каже:
Веселить смиренне серце,
Маслом душу маже“.

*) В рукописі „вдівець“. А. К.

VIII.

„Вибачайте мні, панотче,
Я ще не розжив ся,
Ще і року не уплило,
Як тут поселив ся.

Розживу ся, і як будуть
Мене знати люде,
То на втіху добрих гостей
І то в мене буде.

„На сей раз, сьвятий панотче,
Прошу, не судіте,
А убоге господарство
Поблагословіте!“

Спершу вийшли на озера,
Де між купинами
Пливали собі на волі
Гуси з лебедями.

І піп руку підіймає
І благословляє,
А тимчасом пастухові
Стиха промовляє :

„О, хорошії-ж лебідки
Й гуси маєш, сину!
А годилось би й на церкву
Дати десятину“.

І дарує той найкращу
Гуску і лебідку,
А піп тільки-но погладив
Куцю борідку.

Ідуть далі, понад річку,
Аж на оболоні
Табуном на волі грають
Роскішні коні.

„Благословить тобі Господь
І ті коні, сину,
Лиш не жалуй в сьвяту церкву
Дати десятину“.

І вибрав той пару коний
Під масть і під міру,
Тай дарує і ті коні
В церкву на офіру.

Перейшов піп вздовж і нахрест
Всю його долину
І на церкву ізі всього
Вибрав десятину.

На остаток в нього видить
Дудку золотую,
І на дудку піп зливає
Благодать сьвятую.

„Всяка дудка твоя буде
Повна благодати,
Тільки, сину, треба сюю
На сьвяте віддати“.

„Вже на сєє, сьвятий отче,
Прошу вибачати,
Дудка -- батьків подарунок,—
Не можу віддати“.

„Ну спасибі і за теє!“
Думає попина:
„Церкві хвала подобає,
Мінї — десятина“.

IX.

Тільки-тільки що царевич
Батюшку відправив
І отець чеснії стопи
За море направив, —

Аж зза терену густого
Німець показав ся.
Іде, — пастух поклонив ся,
„Звідки?“ запитав ся.

„Я сем, члечку, вбогий Німець,
Фон Австрія з родем,
Жіє собі тільки штукем,
З чужим хлебом-водем.

„Як сват сватем, нам Австрія
Хлеба не родзіла,
Тільки з вогнем нас паліла,
З водем нас топіла.

„З таким бідем Німець нігди
З хлебом не працювал,
Тільки ходзіл із олейкем,
Штуки показовал“.

„Щож то в тебе за олейки?“
„Вшельке, мілий члечку:
І от того, жеби члечка
Покохал дзівечка,

„І од глави, і од очу,
Од боку болення,
От седзєня і стовня,
Піця і єдзєня“.

„Як такії-ж то олейки,
То сховай для себе.
Ще цікавий би я знати,
Що за штуки в тебе“.

„О, я славне умім штуки“,
Хитрий Німець каже.
„Тільки заплаць, мілий члечку,
Вшельке ці покаже.

„А то, члечку, і даремне
Маш ламане штуке“...
Перегнув ся назад Німець,
Падає на руки.

І руками впер ся в землю,
Ноги підіймає
І стоїть ногами в гору, —
Ніби чорт тримає.

І здихнув Пастух-царевич,
Просить Німця встати:
„Що ти робиш з себе, Німче?“
Став йому казати.

„Не пристало чоловіку
З себе сьміх робити.
Чоловіку завше треба
Чоловіком жити.

„Я дам тобі, чоловіче,
Всього для початку,
Та возьми, піди до дому,
Збудуй собі хатку.

„Сій, ори, працуй, труди ся,
Як всі добрі люде.
То із тебе поміж людьми
І сьміху не буде“.

Х.

Після Німця якось Господь
Того не доводив,
Щоби ще хто на долину
Жебрати приходив.

І Пастух поставив хатку,
Хліб зібрав завчасне*),
І спокійно жив в долині
До самої весни.

Стала весна наступати,
Піст сьвятий кінчатись,
Ще лиш тиждень, — і великдень,
Треба сповідатись.

Із суботи на неділю
Йде пастух із дому
І приходять, поклонив ся
Богові сьвятому.

Поклонив ся і громадї,
Край попа вклякає,
А піп сидить в патрахілі
Йому промовляє:

„Доки в церкву не положиш
Дудки золотої,
Поти тобі не покажу
Сповіді сьвятої“.

Устав з місця, пішов в олтар
І вечерню править,
А Пастуха коло серця
Мов кліщами давить.

Вийшов з церкви за дзвіницю,
Ходить і блукає,
Аж приходять попів наймит
Да і розважає:

„Не жури ся, пане брате!
До землі бідою!
Мало чого піп не каже!
Ходи-но зо мною.

„Ти думаєш, що він справді
Так за церкву дбає?
О, бодай так! Все те, брате,
Собі забирає.

„А як мучить на соломі
Бідну худобину!
Ходи, хіба, та оглянеш
Свою десятину“.

І пішов і сам оглянув,
Аж жаль йому стало!
У голодної худоби
Й стебла не лежало.

Вийшов Пастух із обори,
Вигнав десятину
І погнав її на пашу
На свою долину.

Гусака лиш забув взяти
У отця сьвятого.
Його рано серед хати
Спик отець живого.

*) завчасу. А. К.

XI.

Чи подужав піп за морем,
Пастух не питав ся ;
Найшов церкву за горами
І до тої вдав ся.

Там і сповідь проказали
І запричастили
І без плати на великдень
Паски освятили.

Забув Пастух їдно горе, —
Друге наступає:
Що день Божий з його стада
Все щось пропадає.

А то качка десь пропадає,
А то і овечка,
А то гуски не долічиш,
А то і бичечка.

Різно бідний Пастух думав.
Звісно: в кого згуба,
Ще й у того до причинку
Гріха повна губа.

На послідок — що робити!
Пастух засідає.
Коли гляне: поміж терен
Німець пролізає.

Пролізає... Ще нічого:
Може і не красти,
Може в гості йшов, сердечний,
Та не міг попасти.

От Пастух і виглядає,
Що то буде з того?
Німець виліз, кругом глянув...
Ні, нема нікого.

А тут саме коло терну
Череда стояла.
Він живенько за ягнятко
Та у терен драла!

„Почекай же, бісів Німче!“
Пастух розважає.
Взяв сопілку, засів знову,
Німця виглядає.

Тільки Німець заліз в терен,
Дудка як заграє.
Німець скаче, Німець плаче, —
Не рад, та гуляє!

І обдерлась сурдутьна,
Стало тіло голе;
Німець плаче, Німець скаче,
А тернина коле.

І пограла ще сопілка
Й перестала грати, —
Ледве живий вийшов Німець
І став промовляти:

„Нех же єму маць мордує
З таким дудкем єго!
Троха, троха не змордовал
Немца убогého!“

Аж від тогді на долині
Жив Пастух щасливо:
Його щастя, його долі
Ніщо не мутило.

